

พุทธธรรม กับมนุษย์สัมพันธ์

อมรา มลิลดา

พุทธธรรมกับมนุษย์สัมพันธ์
อมรา มลิตา

คำนำ

คุณจริยา เจียมวิจิตร และพี่น้อง ใครจะพิมพ์หนังสือเรื่อง พุทธธรรมกับมนุษยสัมพันธ์ จำนวนหมื่นเล่ม เพื่อแจกเป็นธรรม บรรณาการแด่ญาติมิตรสหาย และท่านผู้สนใจ เนื่องในโอกาสที่ คุณแม่แชน ปาลวัฒน์วิไชย จะมีอายุครบ ๙๐ ปี ในวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๓๖ นี้

ขออานิสงส์ที่พึงบังเกิดจากกุศลจริยานี้ เป็นพลวปัจจัยให้ คุณแม่แชน และแต่ละท่านที่มีส่วนร่วม เจริญด้วยอิทธิบาท ๔ ซึ่งเป็นพลังหล่อเลี้ยงชีวิตให้ทรงอยู่ได้ยาวนาน ศิล ความเอิบอิม่องใส อันเจริญตาเจริญใจ ฉานสุข อปปมัญญา ความพร้อมพร้อมด้วย ปัจจัยอันอำนวยความสุขสะดวกสบาย และวิมุติ ความเข้มแข็งที่ สยบกำลังแห่งมาร ทำชีวิตจิตใจของเราให้เป็นไท

อมรา มลิตา

๙ มีนาคม ๒๕๓๖

พุทธธรรมกับมนุษย์สัมพันธ์

บรรยาย ณ ตึกวชิรญาณวงศ์

ชมรมพุทธธรรม โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๒๕

คนเราจะอยากมีมนุษย์สัมพันธ์ หรือไม่อยากมีมนุษย์สัมพันธ์ก็
ตาม เราอยู่คนเดียวไม่ได้ในโลกนี้ ต้องมีหมู่ มีผู้อื่นอยู่ด้วย

การที่คนตั้งแต่สองคนขึ้นไป อยู่ด้วยกัน เรียกว่า เกิดมนุษย์สัมพันธ์ต่อกันแล้ว สังคมทุกวันนี้ ทำให้แต่ละคนรู้สึกว่า ตนไม่ได้ตั้งใจ
ไม่ต้องดูอื่นไกล ในครอบครัวตนเอง ก็รู้สึกว่ กับคนข้างเคียงของตน
แท้ ๆ ก็อึดอัด ไม่ได้ตั้งใจ เมื่อในบ้านยังไม่ได้ตั้งใจ เกิดเป็นตะกอน
ออกนอกบ้านมาทำงาน มาเผชิญโลกภายนอก ก็ยังรู้สึกว่บิบคั้น

ค้นเครือข่ายหนักเข้าไปอีก เราจึงควรมาค้นหากันว่า จะเอาพุทธธรรม มาช่วยเหลือ คลี่คลายความสัมพันธ์ในใจ ต่อผู้คนรอบข้างได้อย่างไร

เราก็มาพิจารณาดูว่า พุทธธรรมเป็นอย่างไรบ้าง พุทธธรรมนี้ ถ้าดูให้ละเอียด ก็จับหลักได้สองประการ ที่ท่านรวมเรียกว่า ‘ธรรมวินัย’ ธรรม คือส่วนที่เป็นหลักคำสอน ที่เรานำมาปรับปรุงตัวเองให้มีคุณภาพดีขึ้น กับ วินัย พระพุทธองค์ทรงเล็งแลเห็นแล้วว่า การที่คนอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ เป็นสังคมนั้น ต้องอาศัยวินัย

วินัยคืออะไร ? วินัยก็คือระเบียบนั่นเอง ที่เราตราเป็นกฎ ข้อบังคับ ในบ้าน แม้มีกฎกับลูก ๆ ว่า ตื่นขึ้นมาแล้ว ต้องดูแลทำที่นอนให้เรียบร้อย อะไรทำนองนี้ กฎเหล่านี้ พุดกันด้วยปาก กับคนใกล้ชิด ทำให้ไม่รู้สึกรู้สียงว่าเป็นหรือศักดิ์สิทธิ์ แต่พอขยับมาเป็นกฎของโรงเรียน ผู้คนที่เกี่ยวข้องมีจำนวนมากขึ้น ถ้าใครไม่ทำตามกฎ ครูลงโทษ เป็นต้นว่า ให้ไปยืนหน้าเสาธง หรือถูกตีหน้าชั้น เราก็จำฝังใจ เพราะอะไร ? เพราะอายุ เดี่ยวคนจะเห็นว่า เราเป็นคนไม่ดี ต่อมา ถึงระดับประเทศชาติ ก็กลายเป็นกฎหมาย ต้องลงโทษเข้าคุก เข้าตะราง หรือยิงเป้า

ทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็กฎหรือกฎหมาย ก็ไม่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะพื้นฐานจิตใจผู้คนในสังคม ไม่เข้าใจซึ่งถึงว่า ระเบียบวินัยนั้นมีความจำเป็นอย่างไร ลองมาพิจารณาแบบแผนของพระพุทธเจ้า ท่านมีพระวินัยซึ่งหมู่สงฆ์ต้องประพฤติปฏิบัติตาม แล้วพระวินัยได้ผลศักดิ์สิทธิ์ เพราะวินัยของท่านตราขึ้นด้วยเหตุผล เป็นสิ่งที่ใครก็ตามประ-

พฤติกรรมปฏิบัติแล้ว ผลที่ออกมา เป็นความรุ่มเย็นของสังคมาบช้าง และของตัวผู้ที่ปฏิบัติตามวินัยนั้นด้วย

ท่านเห็นแล้วว่า วินัยที่ตราออกมา ไม่ใช่เป็นเครื่องบีบบังคับ หรือไปทำให้ผู้ที่ต้องปฏิบัติตามวินัย อึดอัดคับข้อง หรือสิ้นอิสรภาพ

ท่านพิจารณาโดยรอบคอบแล้วว่า ใจของคนเรา มีทั้งส่วนที่ดี คือ พุทธะ และส่วนที่ป่าเถื่อน คึกคะนอง คือ กิเลส ก่อนที่เราจะรู้ซึ่งถึงธาตุแท้ของตัวเอง เราต้องอาศัยผู้ที่รอบรู้มากกว่าเรา และเที่ยงตรง วางกฎเพื่อกำราบส่วนที่เป็นกิเลส ที่เป็นความเห็นแก่ตัว ความเอารัดเอาเปรียบ ให้ไม่ออกงามไปทำความระคายเคืองให้ผู้อื่น

เพราะฉะนั้น วินัยของท่านจึงเป็นของที่ใครฝึกฝนตัวเอง บังคับใจตัวเองแล้ว ผู้ที่จะได้ผลดีเป็นคนแรกก็คือ ตัวผู้ประพฤติปฏิบัติมันเอง จะบังเกิดอุปนิสัยที่ดีขึ้นมา แล้วความสงบรุ่มเย็นจะมีในสังคมาที่ตัวอยู่

ท่านทรงตระหนักชัดแล้วว่า สังคมาและตัวเราก็คือสิ่งเดียวกัน

ธรรมของพระพุทธองค์สอนไม่ให้ยึด ไม่ให้มีอุปาทานมันหมายคนเราแต่ละคน แต่ละชีวิต ถ้ามองชีวิตและรู้จักมัน ด้วยสภาพของความเป็น 'ขันธ' คือ เป็น 'รูป' และ 'นาม' เป็น 'กาย' และ 'ใจ' ล้วน ๆ ตามสภาพที่มันเป็น มันก็ไม่ใช่ความทุกข์ แต่เพราะเราเอาความยึดเข้าไปกำหนด เป็น 'อุปาทานขันธ' เมื่อเกิดอุปาทาน-

ชั้นดี ก็มี 'เรา' มี 'ของเรา' ขึ้นมา พอมีของเรา ย่อมมีของที่ไม่ใช่ของเรา
คู่กันขึ้นมา

สังคมใดก็ตาม ถ้าความยึดอันนี้สูง เห็นว่า ของเราต้องดีหนึ่ง
ไม่ใช่ของเรา เป็นบุคคลประเภทสอง อะไรก็ตามที่เราเสพจนเกินพอ
แล้ว หรือไม่ต้องการแล้ว จึงผันไปถึงสิ่งที่ไม่ใช่ของเรา ถ้าคิดอย่างนี้
อยู่ในใจ มนุษย์สัมพันธ์ของเราไม่มีวันถูกต้อง ไม่มีวันเป็นความ
เที่ยงธรรม

เพราะเหตุใด ?

เพราะเมื่อมี 'ของเรา' ก็มีอคติขึ้นมาแล้ว ความรักเอาเข้าตัวเอง
เกิดความชิงผู้ที่ไม่ใช่พวกของเรา เห็นว่าพร่อง ต่ำกว่าเรา เกิดพรรค
เกิดพวก เกิดความไม่เสมอภาคขึ้น

สิ่งที่ระคายคนทุกคนมากที่สุด คืออะไร ? คือความรู้สึกว่า
เราไม่ใช่บุคคลที่เขาจับเป็นพรรคเป็นพวก เรากลายเป็นเศษเกิน
หรือเป็นของแปลกประหลาด ความรู้สึกนี้เป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่ง

ถ้าเราเสแสร้ง คือ คนบางคนก็จิตสำนึก รู้อะไรถูกอะไรผิด
อะไรดีอะไรชั่ว แต่จิตสำนึกนี้ยังไม่ได้หยั่งรกรากลงไปเป็นอุปนิสัย
ก็สามารถเพียงผินตัวเอง ให้เป็นคนที่มีกิริยานุ่มนวล มีวาจาไพเราะ
แต่ลืมไปว่า จิตใจที่ไม่ได้ขัดเกลาให้กลมกลืนไปกับเปลือก คือ วาจา
และกิริยาภายนอก สามารถก่อผลร้ายได้ เพราะใจของเราเป็นพลัง
เช่นเดียวกับพลังทั้งหลายในโลก มีคุณสมบัติกระเพื่อมไปในบรรยากาศ
เมื่อเรานึกคิด คลื่นความนึกคิดจะสะท้อนบรรยากาศรอบ ๆ
ตัวออกไป เหมือนคลื่นวิทยุ

ตัวเราเอง ไม่ได้ยินเสียงความนึกคิด คนอื่นข้าง ๆ ก็ไม่ได้ยินเสียงความนึกคิดของเรา แต่พลังความสั่นสะเทือนอันนี้เหมือนคลื่นเสียง ซึ่งเดี๋ยวนี้เราพบแล้วว่า เสียงที่มีความถี่สูงจนหูเราไม่ได้ยินนั้นสามารถไปทำลายเซลล์ ทำให้เนื้อตัวผู้คนเจ็บปวด หรือแตกทำลายได้ คลื่นความนึกคิดที่ไม่ดีของมนุษย์ก็เช่นกัน สามารถไปก่อความจิตใจ ให้เกิดความคับข้อง เกิดความไม่สบาย เกิดผลร้ายต่าง ๆ นานาได้

ในทำนองกลับกัน คลื่นความนึกคิดที่เป็นเมตตาธรรมต่อกัน มีความเที่ยงตรง มีความยุติธรรมต่อกัน ก็เป็นคลื่นที่สร้างความอบอุ่นร่มเย็นให้กับจิตใจ

เมื่อใจเห็นเช่นนี้ ก็จะมองลึกลงไป ถึงสิ่งที่พุทธธรรมย้ำให้ระลึกถึง “โลกบาลธรรม” หรือ ธรรมที่เป็นเครื่องค้ำครองโลก ให้ปลอดภัย ได้แก่ความมีหิริ และ โอตตัมปะ คือ มีความละอาย ใครจะเห็นหรือไม่เห็น เราก็ละอาย เกรงกลัวต่อความผิดความชั่ว หรือบาปทั้งหลาย ความรู้สึกเช่นนี้ เป็นเครื่องค้ำครองให้โลก ให้สังคมร่มเย็นเป็นสุข

ถ้าสังคมไหนขาดหิริ ขาดโอตตัมปะ ขาดความเกรงกลัว ขาดความละอายต่อความผิดความชั่วแล้ว สัมพันธไมตรีระหว่างกันก็ขาดสะบั้นไป เพราะแต่ละคน เป็นความหยาบกระด้าง เป็นพิษเป็นภัยอย่างสาหัส ต่างคนต่างนึกแต่เพียงว่า อะไรที่ต้องการ ย่อมเป็นสิทธิ์ของตน ไม่ได้ด้วยเล่ห์ ก็เอาด้วยกล ไม่ได้ด้วยมนต์ ก็เอาด้วยคานา ไม่มีอะไรจะมายับยั้งได้ กฎหมายบ้านเมืองเป็นเพียงเครื่องทำทนาย เพราะคนเหล่านี้คิดว่า เมื่อฉันทฉลาด มีสติปัญญาแล้ว ฉันท

ยอมมีสิทธิ์หมั้นสติปัญญา เป็นอาวุธ ไปเอารัศมีเอาเปรียบผู้อื่น ให้ตัวเองสมปรารถนา

โปรดคิดว่า มนุษย์เช่นนี้จะเป็นมหันตภัยอย่างไรบ้าง ใครอยู่ใกล้ก็คงทุกข์เดือดร้อน กฎหมายไม่มีความหมาย เพราะไม่สามารถเอาคนเหล่านี้มาลงโทษได้

แล้วหลาย ๆ คนก็พลอยเข้าใจไขว้เขวไป คิดว่า เมื่อกฎหมายไม่สามารถคุมครองได้ เราก็ควรฝึกตัวเองให้เป็นคนเอาตัวรอด เมื่อต้องการอะไร ก็ใช้สติปัญญาเป็นพาลชน โดยลี้มไต่รตรองให้ถ่องแท้ว่า จริง ๆ แล้ว เราได้ เราสำเร็จแน่หรือ ?

ถ้าเอาสติจับ มอง ใจให้ชัด เราจะพบว่าไม่จริง การครองชีวิตอย่างนั้น ไม่ใช่หนทางที่จะทำให้ตัวเองได้ความสุข ความสำเร็จ เพราะใจจะถูกจองจำในคุกตะรางของความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของเราเอง

บางคนจะแย้งว่าไม่จริง เพราะมีคนทำชั่ว แต่ไม่เห็นเขาทุกข์เลย นั่นเรามองหยาบ ๆ เรามองผิวเผิน

คนที่บอกว่า ฉันไม่กลัวความผิด ฉันไม่กลัวคุกตะรางนั้น ลองสังเกตดูดี ๆ ถ้าจิตสำนึกของเขาสบาย ไม่หวั่นกลัวจริง เหตุใดเขาต้องมีมือปืนคุ้มกัน ต้องมีมาตรการทั้งหลาย ที่จะให้ความปลอดภัย ความมั่นใจแก่ตัวเอง จะไปไหนมาไหน ก็ใส่เกราะอ่อนไว้ข้างใน นักรถก็ต้องติดฟิล์มกรองแสงจนมืดหมด อยู่ตรงไหนที่คนมองเห็นได้ ก็ต้องติดม่านบัง บ้านของตัวเอง ว่าไปแล้ว ก็คือกรงขังนั่นเอง ถึงจะเป็นกรงที่สร้างด้วยทองคำ ไปด้วยหินอ่อน

หรือจะทำด้วยอะไรก็ตาม แต่โดยความหมาย ก็คือทรงนั่นเอง เพราะเป็นเครื่องกันตัวเองออกจากสิ่งที่ตนหวาดกลัว จะกันอะไร กันอย่างไร ก็พลอยกันอิสรภาพของตนด้วย

จิตดวงนั้นเป็นจิตที่ไม่มีเสรีในตัวเอง นิกจะไปไหน ก็ไปไม่ได้ ดั่งใจปรารถนา เพราะไม่แน่ใจว่า ความปลอดภัยของตัวมีเพียงพอหรือไม่ บางครั้งก็สะดุ้งผันร้าย เพราะสิ่งที่ทำลงไป มันฝังอยู่ลึก ๆ ในใจ และคอยหลอนความรู้สึกของตัวเอง

จิตไร้สำนึก หรืออีกนัยหนึ่ง “ประจุกกรรม” ทำหน้าที่จดจำทุกอย่างที่เรากระทำ เราพูด เราคิดเอาไว้ แม้ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครเห็น แต่ตัวเองรู้ ตัวเองเห็น ประจุกกรรมเหล่านี้ คือ รากฐานที่ทำให้มนุษย์มีความสุข หรือทุกข์เดือดร้อน

ตัวอย่างที่พอจะนำไปให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงความสำคัญของหิริโอตตปปะ คือ ดั่งได้ยินมา ครั้งหนึ่งสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์เล็งพระญาณดูหมู่สาวกว่า กำลังทำความเพียรกันดีอยู่ หรือเป็นอย่างไร ก็ทรงพบว่า ประดาพระหนุ่มทั้งหลาย แทนที่จะภาวนา ดูจิตดูใจของตัวเอง เพื่อขจัดกิเลสให้หมดสิ้นไป จิตใจกลับหมองด้วยนิรวณ มีกามฉันทะ หมกมุ่นครุ่นคิด ติดอยู่ในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ไม่สามารถยกใจให้สงบเป็นสมาธิได้

ท่านจึงตรัสสั่งพระอานนท์ให้เรียกพระภิกษุทั้งหมดมาประชุมด่วน พอพระสาวกมาพร้อมกันแล้ว ท่านไม่ได้ดูว่า แต่ทรงเปรียบเทียบเป็นนิทานให้ฟัง

สมัยหนึ่ง มีอาจารย์ศึกษาปาโมกข์ท่านหนึ่ง ตั้งสำนักสั่งสอน

ศิษย์อยู่ที่เมืองตักสิลา มีชื่อเสียงโด่งดัง อาจารย์ท่านนี้เป็นหม้าย มีลูกสาวสวยวัยรุ่นอยู่คนหนึ่ง เป็นที่ทวงของพ่อว่า จะหาใครซึ่งดีพร้อม มาตกแต่ง เพื่อดูแลลูกสาวให้ปลอดภัย เมื่อตนล่วงลับไปแล้ว อาจารย์มองดูบรรดาศิษย์หนุ่ม ๆ ซึ่งมาอาศัยเล่าเรียนอยู่ด้วย แต่ละคน ก็มีพื้นเพภูมิหลังต่างกัน อ้อยาศัย การอบรม และตระกูลก็ต่างกัน

วันหนึ่ง อาจารย์ก็เรียกบรรดานักศึกษาหนุ่มที่เป็นลูกศิษย์ทั้งหมดมาประชุมกันว่า เจ้าทั้งหลายก็รู้อยู่แล้วว่า เรามีลูกสาวอยู่คนหนึ่ง เราคิดจะจัดงานแต่งงานให้ลูกสาว ก็ใครขอความร่วมมือจากพวกเจ้าว่า อันธกรรมดางานแต่งงานเช่นนี้ ลูกสาวเราก็น่าจะได้รับการของขวัญ เช่น เครื่องประดับและเสื้อผ้าอาภรณ์ พวกเจ้าจงไปขโมยสิ่งของของพวกญาติ ๆ ของพวกเจ้า แต่อย่าให้ใครเห็น ถ้าใครเห็นก็ใช้ไม่ได้ สิ่งของนั้น ไม่จัดว่าเป็นของขวัญสำหรับลูกเรา พวกเจ้าต้องขโมยเอามา อย่าได้ให้ใครเห็นเป็นอันขาด

บรรดานักศึกษาเมื่อฟังเข้าใจดีแล้ว ก็ลาอาจารย์กลับไปยังบ้านเมืองของตน แล้วแอบขโมยสิ่งของของพ่อแม่บ้าง ญาติ ๆ บ้าง แอบห่อให้มิดชิด นำมามอบให้แก่อาจารย์ของตน

อาจารย์ทศปาโมกข์ก็รวบรวมสิ่งของที่บรรดาลูกศิษย์ขโมยมาจากบ้านเมืองของตน ไว้เป็นแผนก ๆ และทำบัญชีจดชื่อเจ้าของ ห่อของไว้ทุกห่อ มีนักศึกษาคนหนึ่งกลับจากบ้านเมืองของเขา แล้วเข้าพบอาจารย์ เพื่อรายงานว่าเขาไม่ได้อะไรมาเลย อาจารย์จึงถามเหตุผล

ศิษย์ตอบว่า เมื่อข้อแม่ของอาจารย์ไม่ให้ใครรู้เห็น ไม่ว่า
เขาจะอย่างไรในโลกนี้ไม่มีที่ลับ ไม่มีที่ที่คนไม่เคยเห็น
แม้จะมีที่ใดว่างจากคนอื่น แต่ก็ไม่ว่างจากตัวของเขา ถ้าเขา
ขโมย เขาก็ยังเห็น ยังรู้ว่าตัวเองขโมย เขาจึงละอายที่จะทำ
แล้วมาอ้างกับอาจารย์ว่า ไม่มีผู้ใดรู้เห็น

อาจารย์ทศปาโมกข์จึงเล่าให้ศิษย์ฟังถึงเหตุผลของตน ที่ให้
บรรดาศิษย์กระทำดังกล่าวว่า ในบ้านเราไม่มีทรัพย์สินอะไร
แต่เราประสงค์จะยกลูกสาวให้แก่ชายที่สมบูรณ์ด้วยศีล มีความ
ประพฤติดีเป็นสำคัญ อาจารย์จึงตกลงใจยกลูกสาวให้ศิษย์ผู้นี้

เมื่อเสร็จงานแต่งงานลูกสาวแล้ว อาจารย์ได้ประชุมศิษย์ที่
เหลือ แล้วสั่งให้บรรดาศิษย์นำสิ่งของที่แต่ละคนแอบขโมยมานั้น
กลับไปคืนพ่อแม่และญาติๆ ให้หมด เพราะท่านได้ทำบุญและจด
ชื่อศิษย์แต่ละคนเก็บไว้แล้ว

พระพุทธเจ้าตรัสย้ำแก่พระภิกษุทั้งปวงว่า ศิษย์ทั้งหมดพลาด
โอกาส ได้เป็นลูกเขยของอาจารย์ทศปาโมกข์เพราะเป็นผู้
ทุศีล ส่วนศิษย์ผู้โชคดี ไม่ยอมทำชั่ว แม้ในสถานที่ไม่มีใครเห็น
เพราะเห็นว่า แม้คนอื่นไม่เห็น ตนเองก็เห็นการกระทำนั้น

หมู่ภิกษุฟังมาถึงตรงนี้เกิดความละอายใจว่า พระพุทธเจ้า
ทรงรู้ถึงความนึกคิดของพวกตน ก็สังเวชสลดใจ ตั้งใจฟังธรรม
ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด

จากอุทาหรณ์นี้ จะเห็นได้ว่า จิตใจที่เจ้าของคอยระวังรักษา
คอยจับจ้องดูความผิดปกติของตนอยู่นั้น เมื่อมีอะไรจากภายนอก

สะกิดแม้ชนิดเดียวก็สามารถเตือนตนให้ฉุกคิดได้ หันมาประพฤติสิ่งที่
ถูกต้อง ควร ทำให้สามารถรักษาความถูกต้องดีงาม หรือ กฎ วินัย
เอาไว้ยิ่งกว่าชีวิตของตัวเอง ยิ่งผลให้สังคมร่มเย็นเป็นสุข

นอกจากเรื่องที่ยกมากล่าวแล้วนี้

ในพระไตรปิฎกก็มีที่กล่าวถึงการรักษาวินัย ซึ่งเป็นเรื่องของ
ระเบียบสังคมว่า พระอรหันต์เป็นผู้เชื่อฟัง หรือมีวินัยอย่างยิ่ง ดังมี
พุทธพจน์แห่งหนึ่งตรัสแสดงว่า พระอรหันต์และพระอริยบุคคล
อื่น ๆ หากพระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ก้าวลงไป ในหล่ม ในเหว
ก็จะปฏิบัติตาม โดยไม่ปฏิเสธ หรือหลีกเลี่ยงเลย

คำกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ในสังคมใดก็ตาม ถ้าผู้นำเป็นผู้
ที่ควรเชื่อถือ ศรัทธา และไว้วางใจแล้ว เราต้องปฏิบัติตามคำสั่งของ
ท่านโดยเคร่งครัด แม้จะนึกเหตุผลยังไม่ออกก็ตาม การปฏิบัติธรรม
จึงสามารถช่วยสถานการณ์ของสังคม ให้ดำรงอยู่ได้ด้วยความสะดวก
เรียบร้อย

ถ้านำหลักพุทธธรรมข้อนี้มาอบรมสอนใจตัวเอง มนุษย-
สัมพันธ์และสภาวะความเป็นอยู่ของสังคมประเทศเราในปัจจุบัน
จะสงบร่มเย็นขึ้นอย่างมากมาย ปัญหาหลาย ๆ อย่างที่น่ากลัว
ใจ แก่ไม่ตก จนเราท้อ ทอดอาลัย ก็จะไม่แก้ได้

เพราะอะไร ?

เพราะทุกวันนี้ สิ่งที่ทำให้ทุกคนหงุดหงิดกันไปหมด คือ
ความไม่มีระเบียบวินัย แต่ละคนไม่เคารพกฎเกณฑ์ที่เป็นความ
รับผิดชอบของตน

คนบางคนมาประจำหน้าที่ที่ตัวทำ แต่ไม่ทำงานที่เป็นความรับผิดชอบของตน เอาสิ่งนอกหน้าที่ ที่ต้องการจะทำมาทำ หรือเวลาเราไปติดต่อตามสถานที่ราชการหลายแห่ง เราจะหงุดหงิดกับความล่าช้า ไม่เป็นระเบียบ ของที่ควรจัดทำเป็นโต๊ะต่อเนื่องกัน เพื่อเราผ่านแล้วเสร็จในรอบเดียว กลับจัดให้ติดต่อโต๊ะตรงนี้ แล้วส่งให้ชั้นชั้นสอง ครั้นเสร็จจากชั้นสอง ย้อนกลับลงมาโต๊ะข้าง ๆ เมื่อกันี่ใหม่ แล้วกลับขึ้นไปชั้นสอง หรือชั้นสามอีก กล่าวคือ ไม่มีระบบสิ้นเปลืองแรงโดยใช่เหตุ

หรือบางครั้ง ท่านมีกระป๋องเล็ก ๆ ตั้งอิงไว้ข้างเสา บรรจุน้ำมันซึ่งเราต้องกรอกข้อความให้เรียบร้อยก่อน ท่านก็ไม่บอก ปลอมให้เราเข้าคิวอันยาวเหยียด เสียเวลาไปหนึ่งชั่วโมง พอคิวมาถึง ท่านก็เข้าไปที่กระป๋องว่า นั่น...ไปเอากระดาดตรงนั้นกรอกเสียก่อน แล้วก็ทำสีหน้าเหมือนเราเป็นตัวโง่ เชอ ที่แสนจะน่ารำคาญ แล้วเราก็หลุดจากคิว ไปกรอกข้อความเพียงสองสามตัว เพื่อจะมารอคิวอีกหนึ่งชั่วโมง หรือหนึ่งชั่วโมงครึ่ง

ครั้นคิวเขยื้อนไปถึงท่านอีกครั้งหนึ่ง ท่านก็มองนาฬิกา แล้วเอื้อนวจี สี่โมงครึ่ง หมดเวลาทำงานแล้ว พรุ่งนี้ค่อยมาใหม่

นี่แหละ โปรดตรองดูว่า ความรู้สึกของเราจะเป็นอย่างไร มนุษย์สัมพันธ์แห่งเกราะ ติดลบหมด ดีไม่ดี ถ้าเป็นคนปากไว ก็คงผรุสวาจาออกไป แล้วเราก็ขาดทุน เพราะถ้าผล่อทำอย่างนี้บ่อย ๆ ไม่นาน เราก็กลายเป็นคนวาจาไม่ไพเราะ ก้าวร้าว กลายเป็นคนปากแถมมาก ได้ปริญญา "ป.ม." ซึ่งมีแต่ทางขาดทุน

ถ้าเริ่มต้นด้วยความมีระเบียบวินัยแล้ว ก็เปรียบเหมือนเมล็ด
ที่หว่าน งอกเป็นต้น แผ่กิ่งก้านสาขา ให้ร่มเงากว้างขวางออกไป
ในการปฏิบัติงาน จะเคารพผู้บังคับบัญชา โดยไม่ไปสนใจว่า เขารู้
มากกว่าเรา เป็นผู้ใหญ่ หรือ เด็กกว่าเรา หรือเขาเป็นอะไร ซึ่งก็
สอดคล้องตามหลักพุทธธรรมอีก

ในสังคัมสงฆ์ ท่านเคารพกันด้วยอายุพรรษา คือจำนวนปีที่
บวช พระถึงอายุจะน้อยนิดเดียว แต่บวชก่อน แล้วเราอายุ ๗๐ เพิ่ง
บวช เราก็ต้องกราบท่านองค์นั้นด้วยอาวุโส ที่ท่านเข้ามาสู่สังคัมนี้
ก่อน

สังคัมของเราก็เหมือนกัน บางครั้งเรามีหัวหน้าอายุน้อย ถ้าเรา
ไปยึดมั่นถือมั่นว่า เราแก่กว่าเขา เคารพเขาไม่ได้ เหมือนผู้ใหญ่
หลายท่าน ชอบพูด ฉันทราบน้ำร้อนมาก่อนเธอนะ เป็นท่านองว่า
เราอย่าสอนท่าน

การมีความคิดอย่างนี้ ก่อความยุ่งยาก ตัดขาด ต่อความราบรื่น
ในการทำงาน ถ้าน้อมใจให้เคารพระเบียบวินัย งานก็คล่องตัวขึ้น

ในท่านองกลับกัน พระพุทธเจ้าให้เคารพกันด้วยอายุพรรษา
ก็จริง แต่ก็มีธรรมบท กล่าวไว้ว่า คนไม่ใช่เป็นเถระ เพียงเพราะ
มีผมหงอก วยของเขาจะแก่หง่อม ก็เรียกว่า แก่เปล่า ส่วนผู้ใด
มีศีลจจะ ธรรม อหิงสา ความควบคุม และฝึกตน ผู้นั้นแหละ
เป็นปราชญ์ คายมลทินแล้ว เรียกได้ว่าเป็นเถระ

ท่านเตือนภิกษุทั้งหลาย ให้พิจารณาอยู่เนืองนิจว่า วันคืนที่
ล่วงไป ล่วงไป เราได้ชวนชวายให้มีคุณธรรมวิเศษ ควรแก่

พระอริยเจ้า อันยิ่งกว่าวิสัยธรรมดาของมนุษย์ ประดับใจของเรา ให้ควรแก่การที่เขาเคารพกราบไหว้ ใส่บาตร เอาปัจจัย ไทยทานมาน้อมถวาย เราเป็นเนื่อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า แน่แล้วหรือ

ถ้านำหลักนี้มาใช้ในสังคมของเรา เตือนตนว่า ถ้าเรามีฐานะหน้าที่การงานสูงขึ้นไป หรือในครอบครัว เราเป็นผู้ใหญ่กว่าเขา เราได้ประพฤติตัวให้สมควร แก่การเคารพของเขาหรือเปล่า คำแนะนำของเราเป็นธรรมสมควร ที่เขาจะเอาไปปฏิบัติตามหรือเปล่า

ถ้าประพฤติตนได้อย่างนี้ เราจะเป็นคนงามพร้อม เพราะไม่มีกิฐิ ยกตน ถือตนว่า ข้าแน่ พุดอะไรออกไป มีใครทักท้วง หรือไม่เห็นด้วย ก็สงบสำรวม ฟังด้วยดี ฟังแล้ว บางครั้ง อาจได้ข้อคิดกว้างขวางขึ้น เพราะในสภาวะปุถุชน เรายังรู้ไม่รอบ ถ้ารู้รอบแล้ว เราก็เป็นอรหันต์แล้ว

เมื่อยังเป็นเราอยู่ ด้วยสภาวะธรรมดา ใจยังมีวิชาเคลือบบัง เหมือนลูกนัยน์ตามีจุดที่ประสาทตาเข้ามา เรียก “จุดบอด” ต่อให้ของใหญ่โตแค่ไหน ถ้าเหลี่ยมมุมที่แสงสะท้อนมาเข้าตา ตกตรงจุดบอด ก็มองไม่เห็น

นี่ก็เหมือนกัน เราจะฉลาดเฉียบแหลม เป็นปราชญ์ขนาดไหน ก็ตาม ถ้าสิ่งนั้นบังเอิญมากระทบ ตรงที่ใจยึดมั่นสำคัญหมายเอาไว้แล้ว มันก็เป็นจุดบอดในใจของเรา ทำให้มองไม่เห็น ของง่าย ๆ ตื้น ๆ ของธรรมดา ธรรมดา เราก็ไม่เห็น ไม่เข้าใจเหตุผลของมัน ครั้นทำอย่างของเราไปแล้ว มีคนท้วงติง ตอนนั้น ใจไม่ได้ยึด

แล้ว เป็นกลาง ๆ ว่างอยู่ ก็เหมือนแสงตกลงมาบนจอตา ตรงที่เป็น
เนื้อดี ๆ ไม่ใช่ตรงประสาทตา มันก็เห็นขึ้นมา

พอเห็นขึ้นมาแล้ว ทำอย่างไร ?

ถ้ามีความกล้า มีความเป็นคนจริง ที่จะบอกว่า เออ...จริงนะ
เราลืมนึกไป ขอบคุณที่ท้วงชี้แนะ ที่จะดึงดันต่อไปว่า อิมม์...
ถึงจริงก็เถอะ แต่เราใหญ่อย่างนี้ ผิดไม่ได้ เลยพาล “ไม่ต้องพูดมาก
ฉันสั่งให้ทำอย่างนี้ ก็ทำตามคำสั่งไป”

ถ้าปฏิบัติอย่างวิธีหลัง มนุษย์สัมพันธ์ก็แตกร้าง เพราะไม่มี
ใครหรอก ที่อยากพูดกับคนไม่มีเหตุ ไม่มีผล เอาแต่อารมณ์เป็น
ที่ตั้งอย่างนั้น พูดอะไรแล้ว ก็หัวชนฝาว่า ตัวถูกวันยังค่ำ ทั้ง ๆ ที่
ผิดชัด ๆ ผู้คนก็หมดกำลังใจจะติดต่อเกี่ยวข้องกับ

แต่ถ้าฝึกตัวเอง ให้ใจกว้าง มีเหตุมีผล อีกหน่อยเราเองนั้น
แหละ จะฉลาดรอบรู้ขึ้น เพราะสิ่งที่เคยนึกว่า รู้รอบแล้ว อาจไม่รอบ
จริง หรือหากนำความเห็นใหม่ ๆ ของคนอื่น มาบวกเข้ากับความเห็น
ของเราแล้ว ทำให้เราปรับปรุง ได้วิธีการที่กะทัดรัดกุมขึ้นไปอีก
เราก็สามารถพัฒนากรรมวิธีที่ทำอยู่ ให้ได้ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
สิ้นเปลืองน้อยลง ได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น ทำให้ผลงานของเราประหยัด
รัดกุมขึ้น

การจะเป็นอย่างนี้ได้ เราต้องนำธรรมข้อไหนของ
พระพุทธองค์มาใช้ ?

เราต้องมีสติ มีความสำรวมระวังอยู่ตลอดเวลา เมื่อคอยสอด
ส่องฝึกให้ตัวเองมีสติ มีความสำรวมระวังแล้ว จิตใจจะหนักแน่น

เป็นเหตุ เป็นผล อารมณ์อะไรมากระทบใจ ก็เหมือนกระทบของหนัก ๆ ที่ทอดสมอเอาไว้ มันไม่ปลิวตามไป

คนที่โลกธรรมกระทบ เสียงนินทา เสียงสรรเสริญ มากระทบแล้ว ใจวูบวาบปลิวตามไป คือคนที่ขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจ ลมแห่งโลกธรรมจึงพัดให้ปั่นป่วนตามไป ทั้งดี ทั้งร้าย สรรเสริญ ก็พุงจนเป็นว่าติดลม ดีไม่ดีถูกลมบนกระตุกขาดลอยไปเลย หลงไหลในลาภสักการะ ยศ อำนาจ ของตัวเอง ใครตำหนิไม่ได้ ชัดขวางไม่ได้

พอถูกใครวิพากษ์วิจารณ์ก็พุ่มพาบ โทมนัส น้อยใจ หรือไปชิงโกรธ เคียดแค้น อามาท พยาบาท แทนที่จะไตร่ตรองว่า ที่เขาวิพากษ์วิจารณ์เรานั้น เขาวิพากษ์วิจารณ์ถูกต้อง เป็นการดีเพื่อก่อ คือ ให้ออกาสเราปรับปรุงแก้ไขตัวเองให้ดีขึ้น หรือ เราถูกต้องแล้ว แต่เขามองไม่รอบ เราก็ชี้แจงให้เขาเข้าใจว่า สิ่งที่เราทำ ก็ทำอย่างนั้นแล้ว แต่ยังไม่ไปถึงจังหวะขั้นตอนนั้น หรืออย่างไร ก็อธิบายกันไป

เมื่อฝึกอยู่อย่างนี้ จนจิตใจมีน้ำหนัก มีเหตุมีผล เป็นอุปนิสัยแล้ว ก็มีธรรมชาติเป็นปกติ คงเส้นคงวา ใครเข้าใกล้ ก็มีความสงบ ผาสุก ใครไม่ทราบอะไร ก็ไม่เกิดความอับอายที่จะมาถามไถ่ ทำให้เขาไม่ทำไปอย่างด้นเดา จนเกิดผิดพลาดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

คนบางคนเป็นคนเก่ง เป็นคนดี แต่ใคร ๆ ก็จะเข้าไปหาवादกลัว เพราะความเก่ง ความดีของท่าน ทำให้ท่านไม่เข้าใจเวลาที่คนอื่นไม่รู้สิ่งที่ท่านอธิบาย ขาดความอดทน เอาใจเขามาใส่ใจเรา อย่างนี้ความเก่งความดีนั้น ก็เหมือนสะพานที่มีรั้วกัน ทำให้คนใช้ได้

จำกัด ไม่สามารถเป็นประโยชน์กับโลกได้กว้างขวางเต็มที่ น่าเสียดายคุณค่า

ทำนองเดียวกับของบางอย่าง เป็นของราคาแพง แต่ถ้ามีที่ใช้ได้บ่อยครั้ง เป็นต้นว่า เครื่องมือแพทย์อันหนึ่งราคาหนึ่งล้านบาท หากได้นำมาใช้ทุกวัน กับคนไข้ไม่เลือกชั้นวรรณะ ล้านครั้ง ค่าเสียหายก็เหลือครึ่งละหนึ่งบาทเท่านั้นเอง คิดแล้ว ถูกมาก แต่ถ้าเครื่องมือราคาล้านบาท ถูกจำกัดเก็บไว้เฉพาะบุคคลสำคัญ ปรากฏว่า หมอดอายุขัยของเครื่อง เพิ่งใช้ได้สิบครั้ง ราคาย่อมแพงมาก เป็นความสิ้นเปลืองโดยไม่สมเหตุสมผล

นี่ก็เหมือนกัน คุณธรรม สติปัญญา ความสามารถ ในมนุษย์แต่ละคน จัดเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ถ้าสามารถนำมาเฉลี่ยแบ่งปัน ให้เป็นประโยชน์กับโลกทั่วไป กับสังคมได้ไม่จำกัด ทรัพยากรอันนั้นก็คุ้มค่า ไม่เป็นความกดดันของสังคม แต่ถ้าทรัพยากรนั้นถูกขิดคั้น ถูกสงวนเอาไว้ เพราะความเป็นอสังหารณะ จำเป็นจะต้องทำนั้น ทำนี้ เท่านั้น จึงจะเรียกมันไปใช้ได้ ก็ด้อยประโยชน์ไปโดยไม่สมควร

เมื่อเห็นอย่างนี้แล้ว ใจของเราจะได้น้อมแผ่เป็นเมตตาอัปมัญญา ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอน ให้ทำใจสงบ แผ่กุศลผลบุญ ออกไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลาย ผู้เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย

ถ้าเรามองชีวิตทุก ๆ ชีวิตอย่างที่พระพุทธองค์ทรงสอนว่า มีคุณค่าความสำคัญเท่าเทียมกัน เพราะมีความเหมือนกันตรงที่เกิด แก่ ถ้าไม่ทันแก่ อาจประสบอุบัติเหตุ ก็ข้ามพ้นแก่ไปเจ็บ ตาย

เลย แต่มีลักษณะสามัญร่วมกัน คือ มีความทุกข์จากการเกิดมาแล้ว ต้องตายในที่สุด

ชีวิตทุกชีวิต ต่างก็กลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น จึงไขว่คว้าไปสร้างความไม่เป็นธรรมให้คนอื่น ก็เพราะคิดว่า ถ้าได้สิ่งนั้นมา จะช่วยยืดความตายให้ไกลออกไป หรือบางทีหลอกตัวเองว่า มันยึดไป จนกระทั่งเราไม่มีวันตาย นี่แหละ ทุกๆ ชีวิตเหมือนกัน คือ มีความทุกข์จากความหวาดกลัวที่จะต้องตายไปในวันหนึ่ง แล้วพยายามเสาะหาเสถียรภาพความมั่นคงให้แก่ใจของตน จนลืมนึกไปว่า ในการไขว่คว้าหา นี้ เราได้ทำความเดือดร้อน ความมอยุติธรรมให้กับคนอื่นอย่างไรบ้าง

ถ้านอนนึกเมตตาดังนี้ไว้เรื่อย ๆ เรื่อย ๆ ใจของเราก็ไม่คับแคบ หากขยายกว้างออกไป แผ่ออกไป ค่อยเห็นความสลักสำคัญของคนอื่น แล้วเกิดความยับยั้งชั่งใจว่า ที่เราไปกอบโกยเอามา นี้ คนขาดแคลนเขาจะรู้สึกอย่างไร ถ้าเราเคยหิว เราก็จะเห็นใจว่า ตอนนี้อร่อยแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าเราไม่โลภ เขามามากก็ทน ให้เขาได้กิน หายหิวจะดีกว่า เห็นหรือไม่ มันก็เกิดความเป็นธรรมในสังคมขึ้น

ถ้าใจดวงนี้ละเอียดต่อไปอีก ถึงหิว แต่เมื่อกิน เราได้กินแล้ว หากต้องอดมื้อนี้ ก็คงไม่ทรมานถึงขั้นว่า จะเป็นลมตายไปหรือกโ...นั่นเขาไม่ได้กินมาตั้งสามวันแล้ว มันเกิดความรู้สึก เกิดความเสียสละ เต็มใจสละส่วนที่เป็นของเราให้เขา แล้วก็ปีติอิ่มใจเมื่อเห็นเขาเป็นสุข คลื่นของใจเขาสั่นสะเทือนมากกระทบใจเราได้ เพราะใจเรา

เริ่มละเอียดขึ้นแล้ว มันไม่ได้อาศัยแต่วัตถุ ซึ่งเป็นของหยาบๆ หล่อเลี้ยงให้ร่มเย็นเป็นสุขเพียงอย่างเดียว

แต่ก่อน เมื่อยังมีคบอดอยู่ ต้องเป็นวัตถุสิ่งของเงินทอง หรือละเอียดปานกลาง ก็เป็นคำสรรเสริญชมเชย บัดนี้ไม่เอาแล้ว อาหารเหล่านั้นหยาบ จนกระทั่งเราไม่สนใจ เพราะเรารู้จักรสของอาหารทิพย์ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่มาสัมผัส มากกระทบใจ จากการเห็นเขาชื่นชม สายตาของเขามีความสุข อิมเมจจากสิ่งที่เราสละให้ไป สิ่งเหล่านี้เป็นทิพย์ ให้เราพลอยอิมไปกับเขา ปิดติไปกับเขา

จิตที่รู้จักเสพปิติ และสุข คือจิตที่เป็นสมาธิโดยธรรมชาติ เพราะปิติ สุข คือองค์ฌาน เพราะฉะนั้นการฝึกตัวเองจากเบื้องพื้นฐาน คือการมีระเบียบวินัย ก็สามารถพัฒนาสังคมาภายนอกให้มีระเบียบระบบ ร่มเย็นเป็นสุข แล้วสะท้อนผลมาเป็นความปิติ สุข อิมเอิบขึ้นในใจของเรา

ไม่ต้องไปวิ่งถามหาว่า เราจะไปสำนักไหน จึงจะฝึกทำสมาธิ ด้วยวิธีลัด เร็ว และได้ผลดีที่สุด ความคิดเช่นนั้นเป็นการค้ำกำไรลงทุนเพื่อหวังผล จิตใจไม่สงบไม่สัจด์ เป็นการเพาะความโลก ให้ได้บุญได้น้ำอุดมสมบูรณ์ แตกกิ่งก้านสาขา แผ่ไปทำความเดือดร้อนให้ผู้อื่น

แต่ถ้าฝึกตนสม่ำเสมออย่างนี้ จนใจมีสมาธิ มีสติ คอยสังเกตว่า คนรอบข้างเรา เขารู้สึกอย่างไร เขาเดือดร้อน เขามีความสุข เราจะเป็นประโยชน์แก่เขา เราจะช่วยเติมให้สังคมาเต็มบริบูรณ์ขึ้นได้อย่างไร เมื่อเป็นอย่างนี้ เราก็จะเป็นผู้รู้ขอบเขต ควรไม่ควร รู้กาล-

แกะ รั้งหน้าที่ความรับผิดชอบ

สิ่งที่ให้คนอื่น ไม่ว่าจะป็นวัตถุสิ่งของ หรือน้ำใจก็ดี จะไม่เป็นพิษภัย แต่เป็นสิ่งที่ตัวเองเลือกสรรเห็นว่าดีงาม เมื่อดีงาม ก็อยากให้คนอื่นได้รับรสของความสุขเช่นนี้ด้วย ก็เอาไปแบ่งปัน น้อมใจให้ ไม่ใช่เลือกโยนให้ เพราะตัวเองไม่ต้องการ

กิริยา “ให้” นี้ ไม่ใช่ว่าจะเหมือนกัน คนบางคนให้ของคนอื่นแล้ว เขาไม่ยอมรับ หรือถ้าอยู่ในสภาพจำใจรับ ก็รับ แล้วไม่รู้ในบุญในคุณ รับแล้ว ไม่สัมผัสใจ ไม่มีเยื่อใย หรือเกิดความกตัญญูผูกพันต่อกัน เพราะให้ด้วยพระเดช ให้ด้วยความดูหมิ่น เยาะเย้ย ถากถางเขา

คนบางคนมักบ่นว่า ไม่รู้เป็นอย่างไร ทำอะไรให้ใครแล้วไม่เห็นเขาชื่นชม หรือไม่เห็นเขาอยากได้ แต่อีกบางคน ตรงกันข้าม ไม่ว่าจะให้อะไร ทุกคนเต็มใจอยากรับทั้งนั้น เพราะสิ่งที่น้อมนำมาให้ มาจากน้ำใจที่เต็มเปี่ยม พอใจแบ่งปันให้

น้ำใจเช่นนี้ เป็นเสมือนลูกกุญแจไปไขหัวใจของคนอื่น ๆ

เมื่อเป็นอย่างนี้ มนุษย์สัมพันธ์ของคนผู้นี้ ย่อมละเอียดแนบแน่น ไม่ว่าจะไปที่ไหน เพียงแค่ยิ้มนิดเดียว ก็สามารถเปิดโลกเบิกทางทุกหนแห่งที่จะไปได้ ไม่ว่าจะป็นมิตรหรือศัตรู

เพราะอะไร ? เพราะใจดวงนี้เป็นใจที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใคร ๆ ไม่เป็นใจที่ไปเหยียดฟ้าทำดิน ทำดีทำต่อย หรือไปยกตนข่มท่าน หากเป็นใจที่สงบสำรวม อ่อนโยน นุ่มนวล ใครได้สัมผัส

ก็พึงพอใจ มีความสุข

ใจของคนเรา มีความแปลกอยู่อย่างหนึ่ง คือมองปัญหา หรือหน้าที่ของตนในแง่ลบ ตระหนี่น้ำใจ ถ้าผู้บังคับบัญชามอบหมายงานให้ ก็ตั้งต้นนึกไม่สบอารมณ์ แหม! เราจะต้องไปคอยดูแลรับผิดชอบคนอื่น ไปแบกภาระของสังคม มาเป็นภาระเพิ่มขึ้น แค่งภาระที่มีอยู่ก็เป็นปัญหาหนักเยอะแยะไปหมด แล้วเราจะเอาเวลาที่ไหนมาทำไหว

ถ้าเริ่มด้วยความคิดผิด ความเห็นผิดอย่างนี้ ทุกอย่างที่ทำ จะเป็นคุกที่ขังใจของเรา ให้ทุกข์ร้อนหนักขึ้นไปอีก เราปิดใจไม่ให้สิ่งดีงามทั้งหลาย มาสัมผัสสัมพันธ์ชีวิตจิตใจได้เลย ในที่สุดเราก็ตายซากอยู่ในคุกที่สร้างขึ้นมาขังตัวเอง เพราะเราไร้มนุษยสัมพันธ์

ตรงกันข้าม ถ้าเรานึกว่า จริง ๆ แล้ว สังคมนี่ก็คือส่วนของตัวเองเรานั่นเอง สมมติเราอยู่กันในบ้าน สังคมก็เหมือนแพ ที่รองรับเราไม่ให้จมน้ำตาย ถ้าแพรั่ว แพชำรุด และทุก ๆ คนคิดว่า อูะไม่ใช่เมื่อไรแพจมลงไป ทุก ๆ คนที่อยู่บนแพ ก็ยอมจมน้ำด้วยกันทั้งนั้น การนึกแคบ ๆ สั้น ๆ ย่อมเป็นผลร้ายมาถึงตัว หรือถ้ามาไม่ถึงในชั่วชีวิตเรา ก็จะไปมีผลต่อลูกหลานของเรา

ถ้าสังคมแร้นแค้นหนักเข้า ลูกหลานที่เกิดมาอยู่ในสังคม ก็ต้องเจอเจอแต่คนพาล จิตใจหยาบกระด้าง ก่อให้เกิดความหวาดหวั่น ทำให้ไม่กล้าทำอะไร หรือออกไปไหน ผลที่สุด มีชีวิตอยู่ ก็เหมือนยืนต้นตายซาก ขาดชีวิตจิตใจ ขาดความสงบผาสุก

ถ้าตั้งต้นด้วยสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้องว่า เราทำดีกับสังคม เมื่อเกิดความร่วมมือ เรานั้นแหละจะได้รับผลของความร่วมมือ อันนั้น แต่ละคนก็จะได้ทั่วกัน คนละกอบคนละกำ ถึงจะยากลำบาก เหน็ดเหนื่อยกับภาระในครอบครัว ในส่วนตัวของเรา แต่ก็คิดว่า ยากจนก็ยากจนด้วยกัน มีก็มีด้วยกัน ทุกคนก็จะเอาธุระกับสังคม ไม่ทอดอาลัยตายอยาก ไม่ไปคิดว่า ช่างมันเถอะ

เมื่อเป็นอย่างนี้ ความเสมอภาคก็เกิดขึ้น เป็นความยุติธรรม เมตตาธรรมต่อกัน

บางคนคิดไปไกลถึงขั้นว่า เมื่อเมตตากันเสียหมดแล้ว ก็ลงโทษกันไม่ได้ เมตตากันแล้ว ใครทำผิดอย่างไรก็ต้องอภัย ยกโทษ เพราะไปดูว่า ลงโทษเขา เดียวเขาเจ็บช้ำน้ำใจ

โปรดย้อนกลับไปถึงครั้งแรก ที่กล่าวไว้ว่า พระพุทธองค์ทรงเน้นวินัย วินัยเป็นหลักใหญ่ เป็นตะปูตัวแรกที่ทันทอกสำหรับให้ความสงบร่มเย็นของสังคมแน่นอน ถ้าเมตตาแล้วปราศจากวินัย เกิดความยุ่งเหยิง น้อยเนื้อต่ำใจ ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย สิ่งนั้นไม่ใช่เมตตา แต่เป็นความเห็นแก่ตัว เราให้เขาด้วยสัญชาตญาณ อยากให้เขารักเรา เราหิวความรัก ต้องการให้ผู้คนเห็นว่าเราดี อย่างนี้ไม่ใช่เมตตา

เพราะเมตตาเป็นกุศล ประกอบแล้วตัวเราเองย่อมอึดเต็มสงบสุข ผู้ได้รับเมตตาของเรา ก็ย่อมได้สิ่งดีงาม เฉลียวฉลาด ไปแก้ไขที่ผิดพลาด ซึ่งอาจก่ออันตราย เกิดเป็นความรู้จริง รู้ออบ รักษาตัวรอดปลอดภัย

พระพุทธองค์ทรงวางรากฐาน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคัมสงฆ์ไว้ชัดเจน โดยมีบทลงโทษการละเมิดสิกขาบทไว้ ๗ ชั้น ตั้งแต่ชั้นเบา เรียงโดยลำดับ จนถึงขั้นสูงสุด ที่เรียกปาราชิก ปาราชิกคือการให้สึก คือบุคคลผู้พ่ายแพ้ ตัดขาดออกไปจากสังคัมสงฆ์ ก็เหมือนเรามีกฎหมายลงโทษประหารชีวิต

โทษที่พระพุทธองค์จัดเป็นอาบัติหนัก พระภิกษุกระทำแล้วขาดจากความเป็นภิกษุ มีเพียงสี่สถาน คือ หนึ่ง ม่ามนุษย์ ถ้าเมื่อไรก็ตามพระภิกษุฆ่าคน ก็ขาดจากความเป็นสงฆ์ ถูกประหารจากความเป็นภิกษุ สอง ลักทรัพย์ โปษโมยของของเขา มีราคาเท่ากับบาทหนึ่ง หรือเกินกว่าบาทหนึ่ง สาม เสพเมถุน สี่ อวดอุตริมนุสธรรม คือ อวดคุณพิเศษที่ไม่มีในตน สี่ประการเท่านั้นเอง ที่พระพุทธองค์กำหนดเป็นโทษเอาไว้

เราย้อนกลับมาพิจารณาถึงเรื่องของเรา ในความเป็นมนุษย์ปุถุชน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการฝึกหัดขัดเกลา อบรมบ่มอินทรีย์ ให้ความผิตความชั่วทั้งปวงหมดไป ถ้าการดูว่า ตักเตือน หรือลงโทษใครเป็นบาป ทำให้เขาเดือดร้อน แล้วพิจารณาเทียบกับบทลงโทษที่พระพุทธเจ้ากำหนดสำหรับสังคัมสงฆ์ดู ถ้าเรากำหนดว่า โครขโมยของผู้อื่นเป็นมูลค่าเกินหนึ่งบาท ให้ตัดขาดจากความเป็นสมาชิกครอบครัว ก็แน่ใจได้ว่า ไม่มีใครเหลือเป็นครอบครัวกันได้เลย

เห็นหรือไม่ว่า ความละเอียดสุขุมของธรรมะนั้น มีรากเหง้ามาจากความศักดิ์สิทธิ์ในวินัยของพระพุทธองค์ ถ้าวินัยไม่เป็นวินัย

สังคมสงฆ์ก็ไม่สามารถรักษาคุณภาพให้เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา และเอื้อประโยชน์แก่อุภโลภให้ร่มเย็นเป็นสุข เป็นเนืองนิตย์ให้การกระทำของเรา เป็นเสมือนเมล็ดพันธุ์ ที่หว่านลงไปในเรื่องนี้แล้ว ก็บริบูรณ์ด้วยปุ๋ย น้ำ แสงแดด ทำให้เมล็ดพันธุ์เหล่านั้นงอกงาม แผ่กิ่งก้านสาขา เกิดเป็นดอกเป็นผล มาให้ผู้ที่เป็นเจ้าของเนื้อนา คือ ทายก ทายิกา ที่ไปทำบุญ ได้ผลกลับมา เป็นศีล เป็นคุณธรรม เป็นความฉลาด ความดีงามของชีวิต และสังคม รวมถึงความมีสมาธิ มีสติปัญญา รักษาจิตใจให้สงบเบา ผาสุกอีกด้วย

ถ้ายึดหลักนี้มาใช้ ให้เมตตาของเราเป็นเมตตาที่มีกฎระบบระเบียบ เป็นเมตตาที่เราไม่ลงโทษใครด้วยจิตใจเคียดแค้น อย่างเช่นฆ่าทำลายเขาให้พังไป เพราะเราไม่ได้ตั้งใจ แต่ทำโดยที่เราหวังว่า เตือนกันหลายครั้งแล้ว ก็ยังสติหลุดทุกที เข้าหูซ้ายทะลุหูขวา เพราะฉะนั้นถ้ามีบทลงโทษ บทภาคทัณฑ์ มันจะได้กระตุ้นใจให้มีสติระลึกได้ แล้วไม่ละเมิดกฎ ทำให้เขาแก้ไขตัวเองจนเป็นคนดีขึ้นมา เพราะไม่ทำสิ่งเป็นพิษเป็นภัยแก่ตัวเอง เกิดอุปนิสัยที่ดีขึ้นมา

เมื่อครั้งเรียนหนังสือ ความตามใจตัวเองสอนให้เรารักครูที่ใจดีตามใจเรา แต่พอโต ๆ ไปแล้ว ไปทำงาน เรามักนึกถึงครูที่ดู ที่จ๋าจี้จ๊าไซ้เรา เพราะยามคับขัน สิ่งที่ครูเคยดู เคยลงโทษ จะแวบขึ้นมาในจิตสำนึก ช่วยให้เราคุมตัวรอดมาได้

ตัวอย่างนี้ประสบกับตัวเองมาแล้ว คือสมัยไปเรียนต่อเมือง

นอก ต้องกลับไปเรียนแคลคูลัส เพราะนักเรียนเตรียมแพทย์สมัยนั้น
ไม่ต้องเรียนแคลคูลัส

แคลคูลัสเป็นวิชาคำนวณ ที่ใช้ความรู้ทางพีชคณิตมาแยก
แฟคเตอร์ เมื่อตัวเองกลับไปเรียนแคลคูลัส เป็นเวลาที่ผ่านการเรียน
พีชคณิตมาประมาณ ๑๕ ปีแล้ว ครั้งแรกก็หนักใจว่า เราจะเรียนได้
อย่างไร เพราะลืมพีชคณิตไปจนหมดแล้ว บังเอิญครูสอนพีชคณิต
เมื่อสมัยที่เรียน เป็นครูที่มีวิถุนยานของความเป็นครูครบถ้วน คือ
จ๋าจ๋าไซ ดุ เคียวเขี่ยให้นักเรียนมีความรู้จริง เวลาให้การบ้าน
ก็ยกทีละหมดแบบฝึกหัด บางครั้งเป็นร้อยกว่าข้อ โดยเราไม่มีสิทธิ์
ประท้วง หรือเปี้ยว

สมัยนั้น พวกเราสยดสยอง แล้วก็กลัวคุณครูกำนานี้มาก
แต่แปลก พอไปเรียนแคลคูลัส บางทีจะแยกแฟคเตอร์ ก็นึก
ตายแล้ว! ใครจะไปจำได้ มันกลับได้ยินเป็นเสียงครูสอนขึ้นมาในใจ
แล้วก็แยกแฟคเตอร์ออก สามารถเรียนแคลคูลัสจนจบ สอบผ่านมา
โดยไม่เดือดร้อนอย่างทีกลัวเอาไว้แต่แรก แสดงให้เห็นว่า ความรู้
ที่เรานึกว่าลืมไปหมดแล้ว จริง ๆ นั้น ยังจดจำติดอยู่ในจิตไร้สำนึก
ที่พระพุทธองค์ทรงสอนว่า เราทำอย่างไร ย่อมได้รับผลอย่าง
นั้น เพราะของทุกอย่างเกิดแต่เหตุ ถ้าเราเชื่อและรอบคอบ
ละเอียดถี่ถ้วนเวลาจะประกอบเหตุ กล่าวคือ ประกอบแต่เหตุที่ดี
เอาไว้ ชีวิตจะรอดปลอดภัย

เพราะอะไร ?

นึกไปแล้ว ตัวเองก็คงประกอบเหตุที่ดีเอาไว้ ตอนที่เรียน

พิชคณิต เพราะกลัวครู สยดสยอง ไม่กล้าเบี้ยว จึงตั้งใจทำการบ้าน
จนเสร็จเรียบร้อยทุกครั้ง ความรู้นั้นก็ติดอยู่ในใจเสียแน่นหนา
จนกระทั่งพอเข้าที่คับขัน นึกว่าตัวเองไม่มีสมบัติติดตัว ปรากฏว่า
ลองไปบัด ๆ ซี่ฝุ่นดู เลยพบสมบัติ ยังเป็นทองคำ ใช้ได้ ช่วยให้ชายผ้า
เอาหนารอด พอคุ้มตัวให้ตลอดปลอดภัยไปได้ จากประสบการณ์นี้
ก็เลยทำให้เกิดกำลังใจ เชื่อที่พระพุทธองค์ทรงสอนว่า ของทุกอย่าง
มาแต่เหตุ นั้น เป็นความจริง

ถ้าใจของเราเห็นจริง เชื่อตรงนี้ได้ มีความสะดุ้งกลัว
ละลายต่อความผิดความชั่ว ไม่มีต่อหน้าอย่างหนึ่ง ลับหลัง
อย่างหนึ่ง ชีวิตจะปลอดภัย มนุษย์สัมพันธ์ราบรื่น แม้จะตกไป
อยู่ในถิ่นที่พูดกันคนละภาษา ไม่สามารถสื่อความหมายกันได้
ก็สามารถใช้ภาษาใจสื่อสารกันได้ เพราะใจนั้นเอื้อแต่ไมตรี เป็นใจที่
ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใคร เป็นใจที่เข้าไปตรงไหน ย่อมดึงดูดให้เกิด
แต่ความเอื้อเอ็นดู เว้นเสียแต่จะเป็นผู้ที่มีเวรมีภัยกันอย่างมหันต์
เท่านั้น

ใจของเราก็รู้สึกอยากแบ่งปันสิ่งที่ดี ออกไปเกื้อหนุนผู้ที่เกี่ยวข้อง
ข้อง เกิดเป็นการถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

เมื่อเป็นอย่างนี้ สังคมรอบข้างก็ค่อยคลี่คลาย เป็นความร่มเย็น
เป็นสุข เมื่อสังคมภายนอกร่มเย็นเป็นสุข จิตใจที่อิงอาศัยโลกธรรม
คือ นิทานา สรรเสริญ ลาภ ยศ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ สุข ทุกข์ มาเป็น
อาหารบำรุงเลี้ยง ย่อมคลี่คลาย เบาไปด้วย

ใจที่คลี่คลาย คือ ใจที่มีสุขภาพดี พร้อมทั้งจะฝึกฝนให้

สติปัญญาเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป ครอบงำธรรมของพระพุทธองค์
กล่าวคือ เริ่มแรก คนเราก็มัวมัวขวนขวายเลี้ยงดูชีวิตในทางที่ถูกที่ชอบ
ทำให้โลกภายนอก คือสังคมเริ่มเป็นสุข ต่อไป เราก็เพิ่งเข้าภายใน
เลี้ยงดูโลกภายใน คือจิตใจของเรา ให้มีคุณค่าคุ้มกับความเป็น
มนุษย์ที่มีศีลธรรมกำกับใจ มีปัญญาเห็นชอบ
มีสมาธิ สติ สัมปชัญญะ ปัญญา คุ้มครองและสอนใจ

เมื่อภาวะแวดล้อมสงบ ร่มเย็น อยู่กับผู้คนรอบข้างที่เป็นมิตร
ไม่มีความคับแค้น ผูกอาฆาตพยาบาท หรือเหตุให้ลำเอียงด้วยรักใคร่
นี้เป็นของของเรา ต้องจนเจือก่อน ของของเขา ช่างหวั่นพะไร...
อะไรทำนองนี้ จใจก็มีความสม่ำเสมอ เป็นปกติสุข เรียกว่า ใจมีศีล
แล้วก็ป็นนิจศีลด้วย เพราะเป็นอยู่เสมอ โดยความเป็นปกติ
ธรรมชาติ ธรรมดา ไม่ใช่ศีลที่ถึงเวลา นึกขึ้นได้ ก็รับเอาไว้เสียที่
หนึ่ง แล้วก็ลืม เผลอให้ขาด ให้ต่างพร้อย กลายเป็นการอุป ทุ กล่าว ๆ
ทำให้การเคารพพุทธธรรมเหมือนหน้าไหว้หลังหลอก

เมื่อจิตใจเป็นปกติ มีศีลเป็นพื้นฐาน มีปกติ มีสุข เป็นอาหาร
เป็นครั้งคราว สงบเป็นสมาธิ มีความสำรวม มีสติคอยระแวดระวัง
สังเกตว่า คนอื่นรอบข้างเราเป็นอย่างไร ต้องการให้ช่วยอะไรหรือ
เปล่า จิตใจของเรามีปัญหาอะไรอะไรเพื่อมาบ้าง ปัญญาคอย
ติดตามแก้ปัญหา แก้ไขสภาวะที่ไม่ราบรื่นให้หมดสิ้นไป โดยบัวไม่
ขำน้ำไม่ขุ่น

กล่าวคือ เอาน้ำใจของแต่ละคน รินหลังเข้ามาช่วยเหลือ
เกื้อกูล ที่ใดแห้งแล้ง เตือดร้อน ก็ชุ่มน้ำขึ้น เป็นความสงบร่มเย็น

มนุษย์สัมพันธ์ดีงาม ราบรื่น ชีวิตก็พัฒนาไปสู่ความดีงาม
ธรรมหยิ่งรกรากเป็นต้นไม้ที่แข็งแรง งอกงามอยู่ในหัวใจของ
ทุกคนในสังคมนั้น ทำให้ที่นั่นร่มเย็น ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่
ใคร

ในที่สุดนี้ ดิฉันหวังว่า การมาพูดสู่กันฟังในวันนี้ คงช่วยให้
มนุษย์สัมพันธ์ และคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคล คลี่คลายเป็นสิ่ง
ดีงาม อยู่กันด้วยความรักฉันพี่น้อง เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ
ตาย ที่มีความผาสุกร่มเย็นต่อกัน

ถ้าเริ่มด้วยความคิดผิด ความเห็นผิดอย่างนี้ ทุกอย่างที่ทำ
จะเป็นคนที่ขงใจของเรา ให้ทุกซัร่อนหนักขึ้น ไปอีก เราปิดใจ
ไม่ให้สิ่งดีงามทั้งหลายมาสัมผัสสัมพันธ์ชีวิตจิตใจได้เลย
ในที่สุดเราก็ตายซากอยู่ในคนที่สร้างขึ้นมายังตัวเอง เพราะเรา
ไร้มนุษยสัมพันธ์